

ALMANCA *DERSİ*

Siegfried Lenz

SIEGFRIED LENZ

ALMANCA
DERSI

Can Modern

Almanca Dersi, Siegfried Lenz

Almanca aslından çeviren: Ayşe Sarısayın

Deutschstunde

İlk baskı: Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 1968

Bu çeviride kaynak alınan baskı: dtv Verlagsgesellschaft, 2006

© Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg

© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Günter Berg Literary Agency aracılığıyla satın alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ocak 2024, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Şirin Etik

Editör: Anıl Alacaoğlu

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Güvercin Cad. Baha İş Merkezi A Blok No: 3/1 Z. Kat

Avcılar, İstanbul

Sertifika No: 44451

ISBN 978-975-07-6279-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

SIEGFRIED LENZ
ALMANCA
DERSİ

ROMAN

Almanca aslından çeviren

Ayşe Sarısayın

♥can

Siegfried Lenz'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Saf Deđiřtiren, 2018

Saygı Duruřu, 2020

SIEGFRIED LENZ, 1926'da Dođu Prusya'da Lyck'te doğdu. 1973'te Alman Dil ve Edebiyat Akademisi üyeliğine seçildi. Roman, deneme, öykünün yanı sıra radyo ve sahne için tiyatro oyunları yazan Siegfried Lenz'in aldığı ödüller arasında, 1961 Bremen Edebiyat Ödülü, 1979 Andreas Gryphius Ödülü, 1984 Thomas Mann Ödülü, 1988 Alman Yayıncılar ve Kitapçılar Birliđi Barış Ödülü ile 1999 Frankfurt Şehri Goethe Ödülü sayılabilir. Son olarak 2003'te Johann Wolfgang von Goethe Altın Madalyası'yla onurlandırılan yazarın yapıtları bugüne kadar Türkçe de dahil olmak üzere otuzdan fazla dile çevrildi. Lenz, 2014'te öldü.

AYŞE SARISAYIN, 1957'de İstanbul'da doğdu. Kimya mühendisliği ve işletme eğitimi gördü, uzun yıllar ilaç sektöründe çalıştı. Behçet Necatigil'e ilişkin anılarının yer aldığı ilk kitabı *Çok Şey Yarım Hâlâ*, 2001'de yayımlandı. Öykü kitaplarından *Denizler Dört Duvar* 2004 Yunus Nadi Öykü Ödülü'ne, *Yorgun Anılar Zamanı* 2005 Sait Faik Hikâye Armağanı'na, *Karakalem Resimler*, *Dünya Kitap* dergisinin 2008 Yılın Telif Kitabı Ödülü'ne değer görüldü. 2009'da yayımlanan *Erdal Öz, Unutulmaz Bir Atlı* adlı biyografiyle *Beşiktaş, Yollar ya da Anılar Boyunca* adlı otobiyografik semt kitabını *Ansızın Günbatımı* (2014) ve Selim İleri'yle edebiyattaki 50. yılı için yaptığı nehir söyleşi (*O Aşk Dinmedi*, 2017) ve *Denize Yazıldı* (2018) izledi. Çocuk edebiyatı alanında da çalışmaları olan ve Almandan çeviriler yapan Ayşe Sarısayın'ın Siegfried

Lenz'den çevirdiği *Almanca Dersi* romanına Dünya Kitap Yılın Çeviri Kitabı Ödülü verildi (2012).

L.H.L. için

Almanca Dersi'nin Düşündürdükleri...

Çağdaş Alman edebiyatının önemli yazarlarından Siegfried Lenz'in 1968 yılında yayımlanan *Almanca Dersi* romanını hayli geç, 2006'da okumuştum. *Almanca Dersi*, İkinci Dünya Savaşı sonrası savaş suçlularının yargılandığı mahkemelerde sıkça dile getirilen "ben yalnızca görevimi yaptım" savunmasını çok boyutlu olarak ele alıyor, "görev" kavramı çevresinde temel bir sorunu irdeliyordu. Almanya'da yıllardır okunan ve beni gerek içeriğiyle, gerekse üslubuyla çok etkileyen, gerçek bir edebiyat tadı veren bu romanı çevirerek Türkiyeli okurlarla da tanıştırmak –meraklısıyla elbette!– isteği, o zamandan beri uzak bir hayal gibi yaşayıp gidiyordu benimle birlikte. Araya giren başka işler yüzünden –biraz da cesaret edemediğim için– ertelediğim bu çalışmayı nihayet tamamlayabildiğim bugün, *Almanca Dersi*'nin düşündürdüklerine ya da öğrettiklerine dair birkaç söz etmekten alıkoyamadım kendimi. "Alıkoyamadım," demem boşuna değil, çünkü bir yandan "Çevirmene söz düşmez!" söyleminin yarattığı baskı var; öte yandan bir metni orijinal dilinden okuyup peşine düşmüş, gerek okuma gerek çeviri sürecinde yazarın kurduğu dünyaya elden geldiğince girmeye çabalamış birinin, yani çevirmenin buna hakkı olduğuna inanıyorum.

Siegfried Lenz, savaşı yaşayan kuşaktan bir yazar. 1943-1945 yılları arasında donanmada görev yapmış, savaşın bitiminden kısa bir süre önce Danimarka'ya kaçarken İngilizlere esir düşmüş. Savaşın izleri, eserlerine de yansıyor kuşkusuz. "Bir Savaş Sonu" adlı uzun öyküsünün sonunda dile getirildiği

gibi, savaş kimileri için bitmiyor ya da bitemiyor çünkü: “Savaş asla bitmeyecek,” dedi telsiz görevlisi, ‘savaşa katılmış bizler için savaş asla bitmiş olmayacak.’”

Çok zengin bulduğum Alman edebiyatından, özellikle de savaş sonrası Alman edebiyatından pek çok örnek okudum. Savaşı birebir yaşayan bir başka Alman yazar olan ve çok genç yaşta, sonradan dünya çapında ün kazanan *Kapıların Dışında* oyununun ilk oynanışından bir gün önce ölen Wolfgang Borchert’ten –ki hayranı olduğumu söyleyebilirim– Heinrich Böll’e, Günter Grass’tan Albrecht Goes’a ya da Hans Bender’e uzanan onlarca isim. Her birinin yeri farklı, biricik. Kimi savaşı en vahşi, en acımasız yönleriyle ortaya koyarken, kimi de değinmelerle, ince göndermelerle ele alıyor konuyu. Siegfried Lenz, bu romanında doğrudan savaşla değil de, savaşla bağlantılı olarak “görev” kavramıyla yüzleştiriyor okurunu. “Görev” dendiğinde, sınırlar nerede başlıyor, nerede bitiyor? Görev ne zaman tutkuya dönüşüyor? “Ben yalnızca görevimi yapıyorum,” diyerek başlayan süreçte karar verme yetkisi, kişisel inisiyatif hangi aşamada, nasıl devreye giriyor ya da tümüyle göz ardı mı ediliyor? “Bir görevi yerine getirirken, kimin eline ne geçtiğini, kimlerin işine yarayıp yaramadığını sorgulamıyorum. Hepimiz bu soruları soracak olursak, işin sonu nereye varır? Görevi yerine getirmek, ne duruma bağlı olarak değişebilir ne de karşındakine verdiği öneme göre...” sözleri sığınılan bir bahane mi yalnızca, yoksa doğruluk payı da olan bir gerçek mi?

Almanca Dersi romanı, “görev tutkusu”ndan yola çıkarak her yönüyle tartışmaya açtığı bu ve benzeri sorularla konu üzerinde düşünmeye zorlamıştı beni. Belki çalışma hayatım boyunca benzer kavramlarla karşı karşıya gelip ikilemde kaldığım için, belki iş çevremde tanıdığım “görev tutkunu” insanları önce ilgiyle, sonraları ise –tam da bu romanı okuduğum sıralar– bir köşeye çekilip korkuyla, hatta dehşet içinde izlediğim için etkilendim böylesine. Üniformayla özdeşleşen görevin insani tüm değerleri unutturmasına, üniformayla ya da makamla kazanılan kimliğe, mutlak itaatın çağrıştırdığı olumsuzluklara duyduğum tepki belirleyici oldu belki de: “Yalnızca itaat etmeyi bilenler, emir verebilir!” Körü körüne itaat etmeyi nasıl beceremediysem, emir vermeyi de asla öğrenemedim. Lenz’in

bu sözünün şöyle olmasını hayal ettim hep: “Emir vermek istemeyenler koşulsuz itaat beklemezler.”

Bu konuyu oğlumla tartışırken, daha önce bilmediğim bir şey de öğrendim: Milgram deneyi. Sözü uzatmak pahasına, konuyla doğrudan ilintili olduğu için değinmeden geçmek istemedim. Milgram deneyini, “insanların erk sahibi bir kişi veya kurumun isteklerine, kendi vicdani değerleriyle çelişmesine rağmen itaat etmeye ne ölçüde istekli olduklarını ölçme amacını güden bir deneyler dizisinin genel adı” olarak tanımlıyor kaynaklar. Nazi savaş suçlusu Adolf Eichmann’ın Kudüs’te yargılanmaya başlamasından üç ay sonra, Temmuz 1961’de başlatılan deneylerde, “Eichmann ve Yahudi soykırımında yer alan yüz binlerce yarıdakçısı sadece onlara verilen görevi yerine getiriyor olabilir miydi? Onların hepsi yarıdakçılık suçuyla suçlanabilir miydi?” sorularına cevap aranmış. Milgram şöyle özetliyor elde ettiği sonuçları: “İtaatin hukuksal ve felsefi açılarından devasa önemi bulunmaktadır, ancak bunlar çoğu insanın somut durumlarda nasıl davrandığı konusunda fazla bilgi vermez. Yale Üniversitesi’nde sıradan bir insanın sadece bir deney bilimcisinden aldığı emirle başka bir insana ne kadar acı çekeceğini ölçmek için basit bir deney düzenledim. Katılan deneklerin güçlü vicdani duyguları ile saf otoriteyi çeliştirdim ve kurbanların acı dolu çılgınlıklarının eşliğinde, genellikle otorite kazandı. Yetişkin insanların, bir erk makamının komutası doğrultusunda her şeyi göze almakta gösterdikleri aşırı isteklilik, çalışmamızın acilen açıklama gerektiren en önemli bulgusudur. Sadece görevlerini yapan, kendi başlarına vahşi işlere kalkışmayan sıradan insanlar, korkunç bir yok etme işleminin bir parçası olabilmekteler. Ek olarak, yaptıkları işin yıkıcı sonuçlarını apaçık görmelerine rağmen, temel ahlaki değerleriyle çelişen bu görevlerde pek az kişinin otoriteyi reddetme potansiyeli olduğu görüldü.”

“Görev” meselesi, Lenz’i de hayli meşgul etmiş belli ki... Az önce değindiğim “Bir Savaş Sonu” öyküsünde de aynı kavramın çevresinde dolaşiyor: “Görevlerini yapıyorlar. Ya da görev sandıkları şeyi.” (...) “Demek aldığınız görevi her ne olursa olsun yerine getirirdiniz, öyle mi? (...) “Herhangi bir şeye bağlı olmak gerekir.” (...) ve benzeri örnekler, burada da belirgin...

Almanca Dersi’nin kurgulanmasında bana ilginç gelen,

“görev tutkusu”na esir olmuş bir babanın, polis Jens Ole Jepsen’in nasyonel sosyalizm ideolojisinden çok, fanatik bir görev bilinciyle hareket etmesi oldu sanırım. Bu ideolojinin savunucusu ise daha arka planda gibi görünmekle birlikte hikâyenin akışını yönlendirmekte etkin bir rolü olan karısı Gudrun. Nazi ideolojisine ilişkin değinmeler, Gudrun Jepsen’in kimliğinde dile getiriliyor: Kızının saralı, Çingene sevgilisine karşı tutumu, zihinsel engelli çocuklar için düşündükleri, savaşa katılmamak için kendisini sakatlayan oğluna davranış biçimi, insanın kanını donduran sevgisizliği, “Alman” olmayan her şeye duyduğu tepki... Ancak “görev” kavramı, Nazi ideolojisinden bağımsız olarak da ele alınarak içerdiği anlamın etki alanını genişletirken, totaliter bir rejimin sahip olduğu güçlerle, iktidar mekanizmalarıyla bireyin ideolojisini nasıl biçimlendirdiğini de gözler önüne seriyor. Türkiye’de ve dünyada güncelliğini sürdüren temel sorunlardan biri...

Almanca Dersi, iki farklı zaman düzleminde geçiyor. İlki suçlu gençlerin ıslah edildiği bir adada yaşayan ben-anlatıcı Siggı Jepsen’in bugünü, diğeri ise Siggı’nin çocukluğunu, onu ıslahevine getiren olayların yaşandığı geçmişini anlattığı bir kompozisyon ödevi. Lenz zamanlar arası geçişleri çok sık ve ustalıkla kullanmasıyla dikkat çekiyor. Anlatıcı Siggı çoğunlukla gözlemci rolünde, her şeyi olduğu gibi, tarafsız bir gözle anlatma çabasında. Kimi zaman ise –tamamen çocuk gözüyle baktığında– ironik ve abartıların belirginleştiği bir anlatım ön plana çıkıyor. Öyle ki dört yüz pencereci bir ev, otuz metrelik koltuk ya da iki milyon martı gibi tanımlamalar, metni yanlış anladığını düşündürüyor insana bir an için de olsa...

Üslubunu detaylı tasvirleriyle, sembolik diliyle, tekrarlarıyla ve zaman sıçramalarıyla oluşturan Lenz’dan, *Ekme ve Oyunlar* romanını çevirmiştim birkaç yıl önce. Ancak değindiğim özellikler, bu romanda çok daha belirgin ve net. Siggı’nin babasını olayların akışına göre kimi zaman baba, kimi zaman polis, hatta beylik tabanca olarak tanımlaması, Gestapo’dan deri palto diye söz etmesi, Nazileri simgeleyen kahverenginin çok sık kullanılması (oysa metin boyunca “Nazi” sözcüğü yalnızca bir kez geçiyor) ve benzeri örnekler dikkat çekiyor. Bu bağlamda, romanın en yaşlı kişisi, doksan iki yaşındaki Kaptan Andersen’in yer yer *plattdeutsch* ya da *niederdeutsch* olarak ta-

bir edilen ve kuzey Almanya ile Hollanda'nın doğusunda yaygın olan "Aşağı Almanca" lehçesiyle konuştuğu bölümlere, metni bölmek açısından özel bir not düşmediğimi de belirtmek isterim.

Siegfried Lenz, romandaki ressam Max Ludwig Nansen karakterini oluştururken ekspresyonist ressam Emil Nolde'den esinlenmiş. Nolde (1867-1956), Lenz'le aynı yörede yetişmiş bir ressam. Kaynaklar, Nolde'nin resim yapmasının yasaklandığı Nazi döneminde büyük bir gizlilik içinde, sonradan "yapılmamış resimler" diye adlandırdığı bin üç yüz resimden oluşan bir seriye işaret ediyor. Romanda Max Ludwig Nansen'in "görünmez resimleri"nde, Japon kâğıdına yaptığı otoportresinde –Nolde de malzeme sıkıntısı çektiği yasaklı günlerinde Japon kâğıdı kullanmış– ya da resim tasvirlerinde Nolde'yi hatırlatacak pek çok gönderme var. Nolde'nin yaşadığı Seebüll yerleşimi, romanda Rugbüll olarak geçiyor.

Romandaki "görünmez resimler" tartışması, günümüzde güncelliğini koruyan önemli sorunlarından birini getiriyor aklı. "Yeryüzünde resim yapma yasağına tam olarak uyabilen tek bir ressam tanımıyordu. Mesele şövalenin önüne geçip renkleri uygulamak değildi yalnızca, resim ya hep yapılır ya da hiç yapılmazdı. Rüyalarda resim yapmak yasaklanabilir miydi?" sözleri, düşünce suçunun, düşünce suçlusu olarak yargılananların ya da tutuklananların trajedisini hatırlatıyor ister istemez. Bu yüzden de evrensel bir sorunu irdeleyen *Almanca Dersi* güncelliğini koruyor; düşünce suç sayıldığı sürece de koruyacak ne yazık ki...

Romanını ressam Nolde'nin yaşadığı gerçek bir olaydan yola çıkarak kurgulayan Siegfried Lenz, farklı bir hikâye yaratıyor. Önceleri tanık konumunda olan Siggı, zaman içinde eyleme geçiyor ve son aşamada kurban olarak çıkıyor karşımıza. Onun –ya da yazarın– meselesi, kurbanlar çünkü: "Oysa görev kurbanlarının durumu farklı, kimse onlardan söz etmiyor..."

İsrahevindeki bir kompozisyon ödeviyle başlayan roman, Almanca dersi metaforuyla Almanya'nın yakın tarihine, Nazi Almanya'sına bir gönderme niteliğinde. Nasyonel sosyalizme dolaylı olarak getirilen bir eleştiri. Bu romanı çevirmeye niyetlenirken, bunları düşünmüştüm de, "Almanca dersi" sözünün gerçek anlamı aklıma gelmemiştii doğrusu. Evet, onu da çeviri

“Toplumlar aykırı olanların karşısında kendilerini her zaman meydan okunmuş, tehdit altında ya da korunmasız hissettiklerinden, tüm ilgilerini ve şüphelerini onlara yönlendirip sonunda düşmanca takibe alırlar.”

Suçlu gençlerin ıslah edildiği bir adada yaşayan Siggı Jepsen'e, Almanca dersinde “görev tutkusu” konulu bir kompozisyon ödevi verilir ama Jepsen defterini boş teslim edince cezalandırılır. Ancak Siggı'nin başarısızlığının nedeni, bu konuda anlatacak hiçbir şeyinin olmaması değil, tam tersine çok şeyinin olmasıdır. Bu ödevle birlikte anıları su yüzüne çıkan Jepsen, Nazi Almanya'sında geçen çocukluğunu anlatır. Kasaba polisi olan babası, Nazilerin yozlaşmış sanat dediği dışavurumcu resimler yapan ressam Max Ludwig Nansen'i resim yapmaktan men etmek ve yasaya uyup uymadığını denetlemekle görevlendirilir. Polis memuru yüksek görev bilinciyle, kendisine verilen emri ne pahasına olursa olsun yerine getirecektir, öyle ki görev tutkusu savaşın bitmesiyle bile son bulmayacaktır.

Siegfried Lenz 1968'de yayımlanan, savaş sonrası Alman edebiyatının en önemli eserlerinden sayılan ve 2019'da aynı isimle sinemaya uyarlanan başyapıtı *Almanca Dersi*'nde bireysel sorumluluklarla görev bilinci arasındaki çelişkiyi inceliyor, görev tutkusunun takıntıya dönüştüğünde ne kadar tehlikeli bir hal alabileceğini gösteriyor.

“Son yıllarda Almanya'da yayımlanmış en derinlikli hayal gücüne sahip, düşündürücü romanlardan biri.”

Library Journal

#almanedebiyatı #ikincidünyasavaşı #sanat #çocukluk #itaat

 can

canyayinlari.com | f | | canyayinlari

roman

ISBN 978-975-07-6279-6

9 789750 762796